

11 Eylül Sonrası Türk Dış Politikasında Vizyon Arayışları ve “Dört Tarz-ı Siyaset”

Search for a Vision in the Turkish Foreign Policy Following September 11th and “Four Types of Politics”

Mehmet Seyfettin Erol*

Özet

Soğuk Savaş sonrası dönemde yaşanan gelişmeler, Türkiye'nin “bölgeler” ve “küresel güçler/güç adayları” bazındaki yeni dış politika vizyonu ve stratejisini ortaya koyması ve yeni bir yol haritası çizmesini kaçınılmaz kılmaktadır. Dolayısıyla bu çalışmada, özellikle 11 Eylül sonrası Türk dış politikasındaki tehdit algılamaları ve bunun sonucunda ortaya çıkan güvenlik arayışları neticesinde Ankara'nın daha aktif bir dış politika izleyebilmesi için önündeki muhtemel seçenekler üzerinde durulmaktadır. Bu kapsamda bu çalışmanın başlığını oluşturan “Dört Tarz-ı Siyaset”, doğrudan Türk dış politikasındaki stratejik derinlik ağırlıklı tarz arayışının devamı olarak ele alınmaktadır. “Dört Tarz-ı Siyaset” olarak adlandırılan bu yeni süreçte Türkiye'nin önündeki seçenekler: A. “Genişletilmiş Büyük Asya Projesi-(GBAP)”; B. “Türk Dünyası Birliği”; C. “Eski Osmanlı Coğrafyası Ağırlıklı İslam Dünyası”; D. “Yeni Batı Politikası” projeleri olarak ortaya konulmakta ve analiz edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Türk Dış Politikası, Yeni Osmanlılık, Türk-İslam Dünyası, Orta-doğu, Avrasya, Türk Dünyası Birliği.

Abstract

The developments occurred after the Cold War lead Turkey to set a new foreign policy vision and strategy considering “regions” and “global powers/power candidates” and to draw a new road map. So in this study, following a proactive foreign policy is discussed because of the new threat perceptions and instability in strategic inners of Turkey especially after September 11. In this perspective, the title “Four Styled Policy” of this study is conceptualized as a continuation of Turkey's strategic interests in its former imperial geography. In this new course called “The Four Styled Policy”, the choices of Turkey 1. “Expanded Great Asia Project (EGAP)”, 2. “Turkish World Union”, 3. “The Islamic World Based in the ex-Ottoman Geography”, 4. “The New West Policy” projects are explained and analyzed.

Key Words: Turkish Foreign Policy, Neo-Ottomanism, Turkish-Islam World, Middle East, Eurasia, Union of Turkish World.

* Yrd. Doç. Dr., Gazi Üniversitesi İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi

Gazi

Akademik
Bakış

33

Cilt 1, Sayı 1
Kış 2007

Giriş

Soğuk Savaş sonrası dönemde, özellikle de 11 Eylül ile birlikte dış politika ufkunu genişletme fırsatı yakalamış olan Türkiye, bir diğer ifadeyle çok boyutluluğu yeniden keşfetmiş, Ortadoğu'yu da içine alarak Avrupa'dan Avrasya'ya kadar geniş bir coğrafyada hareket edebilme imkânı yakalamıştır.¹ Nitekim Türk dış politikasındaki yeni eğilimleri inceleyen makalesinde Kemal Kirişçi, Soğuk Savaş sırasındaki pasifliğinin aksine Soğuk Savaş ertesinde Türkiye'nin aktivist bir politikaya doğru yöneldiğini söylemektedir.² Bir ülkenin kendisini ilgilendiren konuları siyasi gündeme sokabilmesini ve sonucu kendi istediği yönde çıkarmasını aktif dış politikanın belirtileri olarak gören Kirişçi, Türkiye'nin dış politika faaliyetlerini kendi bölgesindeki sorunları çözme ve global düzeyde istikrarlı bir ortam sağlama çabaları olarak ikiye ayırarak, Ankara'yı bölgesindeki sorunları kendi bütünlüğüne zarar gelmeden ve tek yönlü baskıcı önlemlerden kaçınarak çözmeye çalışan bir başkent olarak ön plana çıkartmıştır. RAND'ın 2003'te gerçekleştirdiği bir çalışmada da bu husus "geçiş dönemi" olarak nitelendirilmiştir.³ Diğer taraftan, SSCB'nin dağılması, Türkiye'nin güvenlik ve dış politikalarını etkileyen değişkenleri de çoğaltmıştır. Sander'in tespitiyle, yeni dönemde Türk dış politikasında, Soğuk Savaş'ın global çıkarlarının yerini bölgesel güvenlik ve işbirliği almış, yeni koşullar küresel ittifakların önüne geçmiştir.⁴ Böylesine bir jeopolitik konumda Türkiye'ye yönelik tehditler ise, Soğuk Savaş dönemindekilerle karşılaştırıldığında, çok daha değişik ve niteliği önceden tam belirlenemeyecek türden olmuştur.⁵ Buna karşılık, Uzgel'in de belirttiği üzere, "... dış politikanın güvenlik boyutu olduğunu, stratejik kaygı ve mücadelelerin dış politikada önemli bir yer tuttuğunu kabul etmek gerekmele birlikte, Türkiye'ye bu konuda dünyada eşsiz ve mutlak olarak bir yer verilmesinin ve dünyanın bunun etrafında döndüğüne ilişkin bir algılamanın da doğru olmayacağı ileri sürülebilir."⁶ Durum bu hale

- 1 Büşra Ersanlı, "Çok Boyutluluğu Yeniden Keşfi: Türkiye'nin Türk Cumhuriyetleriyle İşbirliği Arayışı", *Türk Cumhuriyetleri ve Petrol Boru Hatları*, der. Alaeddin Yalçınkaya, İstanbul, Bağlam Yayınları, 1998, s. 225.
- 2 Bkz. Kemal Kirişçi, "The End of the Cold war and Changes in Turkish Foreign Policy Behaviour", *Boğaziçi Araştırmaları*, Eylül 1992.
- 3 Bkz. F. Stephen Larrabee, ve Ian O. Lesser, *Turkish Foreign Policy in an Age of Uncertainty*, Santa Monica, RAND, 2003.
- 4 Bkz. Oral Sander, "Yeni Bir Bölgesel Güç Olarak Türkiye'nin Dış Politika Hedefleri", *Türk Dış Politikasının Analizi*, der. Faruk Sönmezoğlu, İstanbul, Der Yayınları, 2001, s. 607-608.
- 5 Oral Sander, "Değişen Dünya Dengelerinde Türkiye", *Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye*, der. Sabahattin Şen, İstanbul, Bağlam Yayınları, 1992, s. 26.
- 6 İlhan Uzgel, *Ulusal Çıkar ve Dış Politika*, Ankara, İmge Kitabevi, 2004, s. 21-22.

gelince, Türkiye'nin uluslar arası rolünü anlamak ve değerlendirmek daha zor ve içinden çıkılmaz bir hale gelmektedir.⁷

Bu kapsamda dışa açık, proaktif bir dış politika anlayışı ve arayışı son dönem Türk dış politikasının önemli bir özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır. “Stratejik derinlik” ve “sıfır sorunlu komşuluk” politikaları ile birlikte yürütülen Avrupa Birliği projesi burada daha bir anlam kazanmaktadır. Bu noktada bölgesel oluşumlar içinde yer almak küreselleşme ile çelişmediği gibi, tam tersine birbirini tamamlayıcı nitelikte kabul edilmektedir. Bölgesel oluşumlar içinde yer almak, bir ülkenin ulusal çıkarlarını küresel tehditlere/risklere karşı korumak için en sağlam, en az maliyetli yol olarak görülmektedir.⁸ Bu yüzden uygar dünya güvenlik başta olmak üzere, birçok alanda ulusal çıkarlarını korumayı bölgesel entegrasyonlar yoluyla gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Çünkü ortak küresel tehditlere karşı tek başına mücadele etme yerine, dayanışma sonucu diğer ülkelerin ulusal güçlerinden de istifade edilmektedir.⁹ Nitekim Bülent Ecevit, Ankara'nın çevresindeki bölgelerde kendi çıkarlarını savunmada daha etkin rol üstlenebileceği “bölgesel bazlı” bir dış politikanın önemini vurgulamaktadır. Bunun pratikteki anlamı Suriye, İran, Kuzey Irak, Ege ve Kıbrıs konularında daha etkin bir siyasetin izlenmesidir. Bu, Balkanlar'da, Kafkasya'da ve Hazar'da da daha etkin bir siyaset anlamına da gelmektedir. Ancak, bu alanlarda Türk politika oluşturucuları şimdiye kadar oldukça temkinli ve çok boyutlu bir yaklaşım benimsemiştir.¹⁰

Nitekim yüksek derecede tehdit algılaması ve buna uygun karşılık bulma ihtiyacına paralel olarak küresel politikada önemli bir aktör olma sürecinde bulunan Türkiye, bugün bölgesel konularda kendinden daha emin konuşabilmekte ve çıkarlarının gereğini net bir şekilde ortaya koyabilmektedir. Bu bağlamda Türkiye'ye rağmen bölgede bir takım projeler yürüten ülkelerin başarısız olmalarının altında da Türkiye'nin göz ardı edilmesi ve bu coğrafyadan çıkartılmak istenmesi gerçeği yatmaktadır. Coğrafi olarak, Büyük Ortadoğu ve Orta Asya Projesi'nin (diğer bir ifadeyle genişletilmiş Avrasya'nın) merkezinde yer alan Türkiye, kıtalararası siyasi etki yapabilecek bir kapasite-

7 F. Stephen Larrabee, Ian O. Lesser, 2003, s. 1.

8 Bkz. Hamit Ersoy ve Lale Ersoy, *Küreselleşen Dünyada Bölgesel Oluşumlar ve Türkiye*, Ankara, Siyasal Kitabevi, 2002.

9 Hamit Ersoy, “Küreselleşme Sürecinde Türk Dış Politikası ve Türkiye'nin Yeni Tehdit Algılamaları”, *Türkiye'nin Güvenliği Sempozyumu, Türkiye'nin Güvenliği Sempozyumu (Tarihten Günümüze İç ve Dış Tehditler Elazığ 17-19 Ekim 2001) Bildiriler*, der. Orhan Kılıç ve Mehmet Çevik, Elazığ, Ceren Matbaası, 2002, s. 332.

10 Ian O. Lesser, “Türk İç Yapısındaki Değişimler ve Bunların Dış Politikaya Etkileri”, *Türk-Batı İlişkilerinin Geleceği: Stratejik Bir Plana Doğru*, çev. Işık Kuşçu, Ankara, ASAM Yayınları, 2001, s. 14.

gazi

Akademik
Bakış

35

Cilt 1, Sayı 1
Kış 2007

teye ulaşmıştır. Bu da, aslında Türkiye'nin dünya politikasında merkezi bir konumda yer aldığı anlamına gelmektedir. Nitekim Soğuk Savaş döneminin sınırlamalarından kurtulmuş Türkiye'nin daha büyük ve farklı roller oynamak için daha fazla şansı söz konusudur. Küresel bir devlet sorumluluğunu yerine getirebilmek için Türk dış politikasının yeniden değerlendirilmesi ve yeni bir vizyonun ortaya konulması artık kaçınılmaz bir hale gelmiştir. Dolayısıyla, güvenlik ortamındaki değişimlere ve iç baskılara cevap olarak Türkiye'nin dış politikası ve güvenlik politikasını gözden geçirmesi ve yeniden tanımlaması kaçınılmaz görülmektedir. Bu yeni tanımlamada, duruşta, Türkiye bölgesel bir güç olmanın ötesinde, küresel bir güç olmayı hedefi olarak ortaya koymalı, bu çerçevede yol haritası çizmesi gerekmektedir.

Bu bağlamda, dış politikada seçeneklerin ne kadar önemli olduğu son yaşadığımız olaylarla bir kez daha kendini göstermiş durumdadır. Terör bağlamında Türk dış politikasında yaşanan gelişmeler, bir taraftan yeni bir tehdit dalgası oluştururken, diğer taraftan Türkiye'nin dış politikada daha rasyonel stratejiler üretmesi açısından da yeni bir fırsata işaret etmektedir. Dış politikasında uzunca bir süre geleneksel "denge arayışları" nı bir tarafa itmiş görünen ve kendisini gereğinden fazla tek bir gücün insafına bırakmış olan Türkiye, bugün gerçekte milli ve bağımsız bir dış politika izleme kararlılığının mücadelesini vermektedir. Ankara'nın yaşadığı hayal kırıklıkları ve tehdit algılamaları çerçevesinde güvenlik arayışlarının kaçınılmaz bir sonucu olarak da karşımıza çıkan bu yeni süreç, benzer bir durumla karşı karşıya bulunan "yakın çevre" açısından da beklenmedik bir destek görmektedir. Bu kapsamda son yıllarda İslam Konferansı Örgütü (İKÖ), Arap Birliği vb. teşkilatlarda Türkiye'nin artan etkinliği ve bunların Ankara'ya vermiş olduğu destek, Gürcistan'dan Suriye'ye kadar uzanan bir hatta ikili ve çoklu işbirliklerinde yaşanan "farklı bir ilişki süreci" söz konusudur. Gündeme gelen ve henüz gelmeyenleri ile birlikte bölgesel derinliklerde yaşananlar, bundan sonraki süreçte Ankara'nın tarihi ve coğrafi stratejik derinliklerinde daha etkin işbirliği arayışları açısından motive edici, cesaret verici gelişmeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla Türkiye, stratejik avantajını dış politikasında ön plana çıkartmanın daha da ötesinde, bunu stratejik bir üstünlük ve gelecek açısından değerlendirme yönünde yeni bir fırsat dalgası yakalamış görünmektedir. Bu fırsat, Türkiye ve stratejik derinliğini küresel bir güç/oyuncu konumuna sokabilme potansiyeli yönüyle de dikkat çekicidir. Yine bu dönem, hiç kuşkusuz, Türkiye'yi sahip olduğu stratejik ve konjonktürel avantajlarını çok yönlü diplomasisiyle "çeşitlendirme" ve "kuvvetlendirme"ye de zorlamaktadır. Böylesi hassas bir süreçte Türkiye'nin milli iç dinamikleri ve bölgesel dinamikler ile birlikte ortaya koyacağı performans, vereceği tepki ve ortaya konulacak somut projeler haliyle büyük bir önem taşımaktadır.

Hiç kuşkusuz, bu geçiş döneminde sahip olduğu coğrafya, dün olduğu gibi bugün de uluslararası politikada Türkiye’ye ayrıcalıklı bir konum sunmakta, diğer taraftan da bölgede hâkimiyet mücadelesi veren güçler açısından bir mücadele alanı, cephe ülkesi olmaya zorlanmaktadır. Mevcut coğrafyasıyla hem bu güçlerin hem de verdikleri mücadelelerin kavşak noktasını oluşturan Türkiye, bugün için gelinen aşamada Batı dünyası ile çok daha farklı bir sürecin eşliğinde bulunmaktadır. Türkiye adeta “Yeni Soğuk Savaş” sürecinde bir tercihe zorlanmaktadır, aynen 60 yıl öncesinde olduğu gibi. Rusya’nın yaptığı hatayı, günümüzde ABD yapmaktadır. Bu noktada, ABD’nin ve Avrupa Birliği’nin kendine aşırı güveni, tek taraflılığı, “şımarıklığı” ve Doğu’nun yeni güç mücadelesinde yer arayışları ve Türk-İslam dünyasındaki boşluk Türkiye’nin önündeki tercihi ve eksen kaymasını açıkçası daha da kolaylaştırmaktadır. Türkiye bugün seçeneksizliğin değil, önündeki seçenekler arasında hangisinin üzerinde daha da yoğunlaşması gerektiğinin sıkıntısını yaşamaktadır.

Bu noktada, 1990’lı yılların başında Türkiye’nin stratejik seçeneklerinin, geçmişteki 10’ar yıllık dönemlere nispeten çok daha değişik koşullar altında ve farklı boyutlarda ele alınmaya başladığı rahatlıkla görülmektedir. Soğuk Savaş dönemi boyunca izlenen “statükocu pasif dış politika” tavrını sorgulamaya başlayan Türkiye, dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal tarafından farklı bir noktaya sürüklenmeye başlamış, Türkiye’ye yeni bir misyon ve vizyon kazandırılmıştır. 1991’deki Körfez Savaşı sonrası düzenlediği basın toplantısında Özal, “Türkiye’nin eski pasif ve müteredit politikasını bırakması ve aktif bir dış politika izlemesi gerektiğini” açıklayarak, bir anlamda bu yeni döneme start vermiştir.¹¹ Dolayısıyla her ne kadar bu süreç, ara ara suni krizler ve darbe süreçleriyle kesintiye uğratılmaya çalışılsa da, dış politikadaki bu eğilim değişikliği, Özal dönemi ile sınırlı kalmamıştır. Günümüze kadar devam eden bu süreç, bundan sonra da bu eğilimin arkasındaki belirleyici yapısal ve dönemsel faktörlerin etkileriyle, mukayeseli olarak, gelecekte de devam edeceğe benzemektedir. Nitekim MİT Müsteşarı Emre Taner’in teşkilatın 80. kuruluş yılı dolayısıyla 5 Ocak 2007’de yaptığı basın açıklamasında verdiği mesajlar ve proaktif bir dış politika çağrısı, bu sürecin işlemeye devam etmesi bağlamında bir çağrı olarak değerlendirilmektedir.¹² Aynı şekilde, zaman zaman iktidarı ve muhalefetiyle Türk siyasi elitinin ve karar vericilerinin çok yönlü dış politika ve yeni denge arayışları bağlamındaki “AB bizim iste-

11 Detaylı bir çalışma için bkz. Ramazan Gözen, *Amerikan Kışkırcılığında Dış Politika: Körfez Savaşı, Turgut Özal ve Sonrası*, Ankara, Liberte Yayınları, 2000.

12 “MİT Müsteşarı Emre Taner’den 80. Yıl Açıklaması”, *Haberler.com*; <http://www.haberler.com/mit-mustesari-emre-taner-den-80-yil-aciklamasi-haberi/>, 5 Ocak 2007.

Göze

Akademik
Bakış

37

Cilt 1, Sayı 1
Kış 2007

diğimiz kararı vermezse Türkiye, büyük potansiyeli ile akacağı yeni bir mecra bulmakta zorluk çekmeyecektir” türünden açıklamaları, dış politikada denge arayışları kadar, aktif bir sürece de işaret etmektedir.

Bu kapsamda bu çalışmanın başlığını oluşturan “Dört Tarz-ı Siyaset”, doğrudan Türk dış politikasındaki tarz arayışının devamı anlamına gelmektedir. Doğrudan doğruya Yusuf Akçura’nın “Üç Tarz-ı Siyaseti”ni çağrıştıran bu başlık, isim benzerliği kadar, ortak bir arayışı yansıtmaması açısından da önemlidir.¹³ Dolayısıyla, sadece yazıldığı dönem için değil, bugün de büyük bir anlam taşıyan ve oldukça önemli bir “teori tekniği” ortaya koyan Üç Tarz-ı Siyaset, Özcan’ın da ifade ettiği üzere, “Seçeneklerimiz nelerdir, bunların artıları ve eksileri, gerçekleşme imkânları, zorlukları, muhtemel riskleri nelerdir”¹⁴ sorularına cevap araması itibarıyla da günümüzde geçerliliğini büyük ölçüde korumaktadır. Yusuf Akçura’nın da çıkış noktasını oluşturan “güvenlik” ve bu bağlamda “yön arayışları”nın bir sonucu olarak “kimlik” tartışmaları, daha ziyade dış politika bağlamında bu çalışmada da ortaya konulmaktadır.

Dolayısıyla, gittikçe küçülen bir imparatorluğun bakiyesi olarak ortaya çıkan “Türkiye Cumhuriyeti” devletinin küçük çaplı bir devletten bölgesel bir güce ve buradan da küresel adaylığa giden yolda önündeki seçenekler ortaya konulmakta ve tartışılmaktadır. Özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde yaşanan gelişmeler, Türkiye’nin “bölgeler” ve “küresel güçler/güç adayları” bazındaki yeni dış politika vizyonu ve stratejisini ortaya koyması ve yeni bir yol haritası çizmesini kaçınılmaz kılmaktadır. Türkiye’nin mevcut yol haritası daha çok Batı eksenli bir görüntü çizmekte ve bunun merkezinde de ABD ve Türkiye’nin Avrupa Birliği (AB) üyelik süreci yer almaktadır. Oysa Türkiye’nin Batı ile ilişkilerinde “fıkr-i sabit” bir görüntüden uzaklaşması, bunun yerine ilişkilerinde pozisyonunu ve geleceğini daha sağlam bir noktaya taşıyıcı diğer seçenekler üzerinde durması da gerekmektedir. “Dört Tarz-ı Siyaset” olarak da karşımıza çıkan bu yeni süreçte Türkiye’nin önünde A. “Genişletilmiş Büyük Asya Projesi-(GBAP)”; B. “Türk Dünyası Birliği”; C. “Eski Osmanlı Coğrafyası Ağırlıklı İslam Dünyası”; D. “Yeni Batı Politikası” projeleri, değerlendirilmesi gereken fakat bugüne kadar üzerinde ciddiyetle durulmamış seçenekler olarak durmaktadır.

A. “Genişletilmiş Büyük Asya Projesi-(GBAP)”

Türkiye’nin hem coğrafi hem de medeni dünyadaki yeri ile ilgili tartışmalarda ülkemiz genelde “Asyalılık” ve “Avrupalılık” arasında gider gelir. Buna bulu-

¹³ Yusuf Akçura, *Üç Tarz-ı Siyaset*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1987.

¹⁴ Ahmet Özcan, “Üç Tarz-ı Siyaset”, *Yarın Dergisi*, <http://www.yarindergisi.com/yarindergisi2/yazilar.php?id=164>

nan pratik çözüm ise "köprü"dür. Boğazın iki incisine (Boğaziçi ve Fatih Sultan Mehmet köprüleri) bakarak ve belki de oradan ilham almış olarak Türkiye Asya ve Avrupa'yı birleştiren bir köprü der geçeriz ama ne Asyalılar bizi bir "Asya devleti" ne de Avrupalılar bizi bir "Avrupa devleti" olarak kabul eder. Benzer sıkıntıyı tarih boyuca Ruslar da çekmiştir. Belki de bundan dolayı son dönemde birbirimizi çok daha iyi anlıyoruz. Rusların buna bulduğu çözüm "Avrasya" olmuştur.¹⁵ Bu bir anlamda Ruslar açısından kestirme çözüm olmakla birlikte, özünde hedef olarak hep Batı vardır. Nitekim "Klasik Avrasyacılık"ın temelinde hedef olarak Avrupa vardır, "Modern Avrasyacılık"ın hedefi ise ABD'dir.¹⁶ Ama Türkiye'nin bir Avrasyası, diğer bir ifadeyle bir "Türk Avrasyası" yoktur, bugüne kadar da ne hikmetse olmamıştır. Dolayısıyla Türk Avrasyası'nın ne olduğu sorulduğunda pek çok kimse buna cevap veremez. Cevap vermeye çalışanlar ise, niçin eski Osmanlı coğrafyası olmasın der, işin içinden çıkmaya çalışır. Aslında bu cevap çok da yanlış ya da yersiz değildir. Bu kapsamda Türkiye'nin Avrasya'yı ve Ortadoğu bölgesini içine alan "Genişletilmiş Büyük Asya Projesi" (GBAP) üzerinde tartışılması gereken önemli bir seçenek olarak karşımızda durmaktadır.

Genişletilmiş Büyük Asya Projesi seçeneğinde Türkiye'nin önünde Rusya, Çin ve Hindistan ağırlıklı bir "Yeni Doğu Politikası" söz konusu olup, bu güçlerin yanında Ankara'nın Türk dünyası ülkelerini ve başlangıçta Pakistan ve İran'ı da bu sürece dâhil etmesi, ilerleyen dönemlerde Ortadoğu ülkeleriyle birlikte çerçeveyi genişletmesi mümkün görünmektedir. Dünyadaki anti-Amerikancı dalga buna fazlasıyla zemin hazırlamaktadır. Türkiye bunu yaparken, Primakov'un üçgen yaklaşımını¹⁷ oluşturan Rusya+Çin+Hindistan'a kendi başlangıç dörtgenini, yani Türkiye+İran+Pakistan+Suriye'yi eklemesi neden mümkün olmasın? Bu dörtgen, bu dört ülkenin hem bu güçlerle hem de diğer güçlerle olan ilişkisinde ağırlıklarını daha somut bir şekilde hissettirmelerini sağlayacaktır. Bu yeni politikanın en somut göstergelerinden biri, Türkiye'nin Asyalı güçlerle birlikte yer alacağı Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) olacaktır. NATO üyesi bir ülke olan Türkiye'nin, başlangıçta ŞİÖ'de gözlemci statüsünde bulunmasında hiç bir sakınca yoktur. Bu noktada Türkiye'nin niyeti 2005 yılında ortaya konulmuş, fakat arkası gelmemiştir. Soğuk Savaş sonrası dönemde, farklı seviyelerde ve noktalarda bu ülkelerle yeni bir sürece girmiş olan Ankara'nın, bu bölge ile olan ilişkilerini daha somut projelerle

15 Bkz. Aleksandr Dugin, *Rus Jeopolitiği: Avrasyacı Yaklaşım*, çev. Vügar İmanov, İstanbul, Küre Yayınları, 2003; Erol Göka ve Murat Yılmaz, der., *Uygarlığın Yeni Yolu Avrasya*, İstanbul, Kızıl Elma Yayıncılık, 1998.

16 Bkz. Mehmet Seyfettin Erol, "Küresel Güç Mücadelesinde Avrasya Jeopolitiği ve Avrasyacılık Tartışmaları", *Rusya, Stratejik Araştırmalar-1*, İstanbul, TASAM Yayınları, 2006, s. 128-129.

17 A.g.e.

gazi

Akademik
Bakış

39

Cilt 1, Sayı 1
Kış 2007

desteklemesi, en azından bölge ülkeleri ile Türkiye arasında var olan kısmi güven sorununu da telafi edecektir.

Gerek Genişletilmiş Asya seçeneğinde ve gerekse de Avrasya politikasında Türkiye açısından en belirleyici ülke olarak Rusya ön plana çıkmaktadır. İnşili çıkışlı bir seyir izleyen Türk-Rus ilişkileri yeni dönemde, Milli Mücadele ve Cumhuriyet döneminin ilk yıllarından sonra ikinci bir “balayı dönemi” yaşamaktadır. O dönemde de olduğu gibi, günümüzde de ortak tehdit algılamalarının iki ülkeyi tekrar aynı noktada buluşturduğunu, Soğuk Savaş sonrası Orta Asya ve Kafkasya bağlamında yaşanan yoğun rekabetin yerini yeni bir işbirliği sürecinin almaya başladığını görmekteyiz. Mevcut gidişat sürdürülebildiği takdirde, sürecin çok daha farklı bir boyut alabileceği de dikkatlerden kaçmamaktadır. Bu durumda Türkiye ve Rusya'nın Karadeniz ve Ortadoğu politikaları bağlamındaki paralel görüşleri ve ortak duruşları, enerji bağlamındaki işbirliği ile daha da pekiştirilme eğiliminde oldukları müşahade edilmektedir.

Bundan sonraki süreçte Türk-Rus ilişkilerinin geleceği adına şunlar söylenebilir:1. Her şeyden önce ilişkilerde yaşanan bu sürecin, konjonktürel olmaktan çıkartılması ve daha kalıcı ve güçlü bir işbirliğine dönüştürücü hamlelerin yapılması kaçınılmaz bir hale gelmiştir. Bu noktada Türkiye, Rusya ve İran arasında içine Orta Asya devletlerinin de dâhil edilebileceği yeni bir işbirliği teşkilatının kurulması için şimdiden bir takım çalışmaların başlatılması gerekmektedir; 2. Yine bu kapsamda, Türk-Rus ilişkilerinin güvenlik bazlı yeni bir sürece yönlendirilmesi ve Türkiye'nin Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ)'ne önce gözlemci statüde üye olması ve Türk-Amerikan-Batı ilişkilerinin geleceğinin seyrine göre de bu örgüte tam üye olma noktasında Rusya'nın tam destek vermesi ve Çin'i ikna etmesi beklenmektedir; 3. Rusya Federasyonu ile Kafkaslar ve Orta Asya konusunda ortak hareket edilmesi ve bu ülkelerin de içinde olduğu yeni bir işbirliği teşkilatının kurulması görüşü ağırlık kazanmaya başlamıştır; 4. Başta Irak, İran ve Suriye olmak üzere, Ortadoğu'nun geleceği ve Karadeniz, Boğazlar noktasında ortak duruşun devam ettirilmesi ve işbirliğinin sürdürülmesi, güçlü bir gelecek adına tarafların çıkarına görülmektedir; 5. Enerji alanında içine İran ve ilgili Orta Asya devletlerini de alan yeni bir işbirliği sürecinin başlatılması ve Batı ile ilişkilerde enerji güvenliği hususunu bir avantaj olarak kullanma kabiliyetinin geliştirilmesi (Bu noktada, Türkiye, Rusya, İran ve enerji zengini Orta Asya devletlerinin ortaya koyacağı bir “Enerji Birliği”, Türkiye'yi ve bu ülkeleri Avrupa karşısında çok daha farklı bir konuma taşıyacaktır. Dolayısıyla, Türkiye'nin önümüzdeki süreçte, enerji güvenliği odaklı “enerji diplomasi”sine daha bir ağırlık vermesi gerekmektedir.) ortak menfaatler gereğidir; 6. Türk-Rus ilişkilerinde, Avrasyacılık türü

tartışmalı, hatta sorunlu bir üst kimlik arayışı yerine, daha gerçekçi temellere dayanan bir anlayışın oturtulması gerekmektedir; 7. Tüm bunların gerçekleştirilebilmesi için arada güven sorununa, şüphelere yol açabilecek eylemlerden uzak durulması, tarafların birbirine karşı, aynen daha önceki dönemde olduğu gibi şeffaf olması, istişare halinde bulunması ve yine tüm bunlar için özel, sağlam kanalları tesis etmeleri kaçınılmaz görülmektedir.

B. “Türk Dünyası Birliği”

Türk dünyası oldukça kritik bir dönemden geçiyor. Avrasya'nın kalbini oluşturan Türk dünyası, küresel güç mücadelesine keskin bir şekilde şahit oluyor. Bir taraftan sahip oldukları zengin enerji kaynakları, diğer taraftan nükleer güce sahip olan ülkelerin tam ortasındaki jeostratejik konumları, bölgedeki jeopolitik boşluğu doldurmaya yönelik acımasız rekabet ve jeokültürel dinamikleri etkileme kapasiteleri, bölge ülkelerini hem iç hem de dış politika bağlamında istikrarsız bir sürece doğru sürüklemektedir.¹⁸ Bu ülkelerin bir kısmı doğrudan bu sürecin olumsuz etkilerini yaşarken (Kırgızistan örneğinde görüldüğü üzere), diğer bir kısmı ise bu süreçten asgari etkilenmenin bir çaresi olarak ya içe kapanıyor ya da daha otoriter devletlere doğru yönelmek zorunda kalıyorlar. Dış politikada çok yönlü işbirliğinden yana olup, denge politikası yürütmeye çalışanlar ise, bir başkentten diğerine savruluyorlar.

Bölgede bir taraftan kısa ve orta vadeye dönük bu türden gelişmeler yaşanırken, uzun vadeye dönük çalışmalar kapsamında bölge ülkeleri arasında (son dönemde Kazakistan ve Türkmenistan arasında başlatılan süreç örneğinde görüldüğü üzere) Türkistan Birliği'ni oluşturma yolunda bir kısım girişimlere de şahit olunuyor. Türk dünyası açısından içinde bulunulan süreç bir taraftan tehdit ortamı oluştururken, diğer taraftan bölgede milli şuur ve yeniden diriliş açısından da bu ülkeleri zorunlu bir birlik arayışına sürüklüyor.

Kuşkusuz yaşanan bu son gelişmeler Türkiye'yi ve bölge ülkelerini stratejik derinliklerinde yeni bir işbirliği arayışına itmiş olup, bu kapsamda özellikle Ankara'yı “Yeni Türk Dünyası Siyaseti” oluşturmaya bir anlamda mahkûm kılmış bulunmaktadır. Bu çerçevede Orta Asya ve Kafkaslar ağırlıklı Türk dünyası, stratejik nedenlerden dolayı Türkiye'nin mevcut gücünü ve etkisini pekiştireceği bir alan olarak tekrar gündeme gelmeye başlamıştır. Nitekim Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün ve Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın

¹⁸ SSCB sonrası yoğun bir şekilde gündeme gelen rekabet için bkz. Raphael Israeli, “Return to the Source: The Republics of Central Asia and the Middle East”, *Central Asian Survey*, Cilt. 13, Sayı. 1, 1994, s. 20; Bruce Vaughn, “Shifting Geopolitical Realities Between South, Southwest and Central Asia”, *Central Asian Survey*, Cilt. 13, Sayı. 2, 1994, s. 310;

Gazi

Akademik
Bakış

41

Cilt 1, Sayı 1
Kış 2007

bölgeye dönük beklenen, geç de olsa gerçekleşen “Özal Ruhunu”nu yansıtan gezileri ve ilgisi, bölge ile ilişkiler açısından bu yeni döneme ve bölgeye verilen öneme işaret etmektedir.

1. Türkiye'nin Birinci Dönem Türk Dünyası Politikası ve Sorunlar

Hiç kuşkusuz, SSCB dağılmasıyla birlikte Türkiye, dış politika ufkunu genişletme fırsatı bulmuş ve bu kapsamda Orta Asya ile Türkiye arasındaki güçlü bir ilişkinin, 21. yüzyıldaki tüm uluslararası siyasi dengeleri etkileyebilecek bir potansiyel taşıdığı görülmüştür.¹⁹ Bu noktada, Orta Asya, Türkiye'nin derinlemesine bir Asya stratejisi oluşturmasının da anahtarı konumundadır.²⁰ Bütün jeopolitik veriler Orta Asya'nın evrensel dengeler üzerindeki belirleyici özelliğini ortaya koymaktadır.²¹ Bu doğrultuda, bölgesel bir güç olmak isteyen Türkiye, tüm ekonomik ve politik sorunlarına rağmen, bu bölgelere yönelik olarak politikalar üretmeye başlamış ve yeni Türk Cumhuriyetleri ile sıkı bir ilişki içerisine çok hızlı bir şekilde girmiştir. Dolayısıyla, Soğuk Savaş'ın ilk yıllarından itibaren söz konusu bu bölgeler Türkiye'nin milli çıkarları açısından dışişlerinin gündeminde önemli bir yer tutmuş, bu kapsamda 1990'lı yılların başından itibaren Orta Asya ve Kafkasya Türk dış politikasında parlak bir odak noktası olarak gündemdeki yerini almıştır.

Nitekim dış politika konularında genellikle dikkatli olan Demirel'in, Şubat 1992'de SSCB'nin çökmesiyle “Adriyatik'ten Çin Seddine” uzanan dev bir Türk dünyasının kurulmakta olduğunu ilan etmesi, Sırp lider Radovan Karaziç'ten Rus yetkililere kadar geniş bir yelpazede, Türkiye'nin yeniden imparatorluk kurma peşinde olduğu yolunda suçlamalara neden olmuştur. Bu kapsamda, Türk dış politikası açısından “Türkiye/Türk Modeli”²² tartışmaları çerçevesinde önemli bir politika değişikliği olarak kabul edilmiş ve Orta Asya-

19 Büyük ölçekli bir Avrasya stratejisi ile Orta Asya'ya yönelik dış politika arasında kurulacak tutarlı ve uzun dönemli bir ilişki Türkiye'nin küresel etkinliği için önemli bir alt yapı oluşturacaktır. Ahmet Davutoğlu, *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslar arası Konumu*, İstanbul, Küre Yayınları, 2001, s. 499.

20 Ahmet Davutoğlu, 2001, s. 499.

21 Suat İlhan, *Avrupa Birliği'ne Neden Hayır: Jeopolitik Yaklaşım*, İstanbul, Ötügen Yayınları, 2000, s. 42.

22 Türkiye ilk bakışta, Batılı, Müslüman ve demokratik karakteri ve genişleyen bir pazar ekonomisine sahip olması nedeni ile Kafkasya ve Orta Asya içinde dört Türk cumhuriyeti için doğal bir model olarak görünmekteydi. Nitekim 1990'lı yıllarda birçok lider ve Batılı devlet adamı Türkiye'yi demokratik ve laik toplumu, serbest piyasa sistemiyle Orta Avrupa ve Orta Asya'daki yeni bağımsız devletlere model oluşturabilecek bir ülke olarak göstermiş ve Batıyı Türkiye modelini desteklemek için cesaretlendirmişti. “Türkiye modeli”nin geliştirilmesi, Türkiye'nin Yunanistan, İran ve Rusya ile olan bölgesel rekabetleri açısından önemli bir dış politika aracı durumuna gelmişti. Daha detaylı bilgi için bkz. Graham E. Fuller, *Central Asia: The New Geopolitics*, Santa Monica: Rand, 1992, s. 6-7; Gün Kut, “Yeni Türk Cumhuriyetleri ve Uluslar arası Ortam”, *Bağımsızlığın İlk Yılları: Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan*, der. Büşra Ersanlı Behar et. al., Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1994, s. 9-24.

Kafkasya ülkeleri, Türk dış politikası açısından taktik seviyede siyasi ve ekonomik girişin yapıldığı ülkeler olarak gündemdeki yerlerini almışlardır.²³

Başlangıçta Türkiye'nin gelişme modeline gösterilen ilginin çeşitli kaynakları bulunmaktaydı. İlk olarak, Türkiye'nin devletin ön planda olduğu ve sınaî üretiminin büyük bir kısmının devlet kurumları tarafından karşılandığı bir iktisadi düzenden piyasa ekonomisine başarılı bir geçiş yaptığı düşünüldüğünden, Türk deneyiminin bu ülkeler için anlamlı olduğu ileri sürülüyordu. İkinci olarak, Türkiye modelini vurgulamak, Türk cumhuriyetleri için İran ve Suudi Arabistan gibi bazı ülkelerin önerdiği İslami formüllere ilgi duyulmadığının dolaylı bir ifadesiydi. Üçüncü olarak, iktisadi yardım, yatırım sermayesi ve yeni teknolojilerin gelmesi beklenen Batı dünyasıyla Türkiye'nin daha iyi bağlantıları olduğu ve Türkiye üzerinden bu çevrelere daha kolay ulaşılabileceği düşünülmüyordu. Son olarak, Batı ülkeleri de, başkalarının desteklediği diğer bazılarını kıyasla Türk modelini tercih ediyorlardı. Başta Cumhurbaşkanı Turgut Özal, daha sonra Demirel olmak üzere Türk liderleri de Türk devletleri için Türk modelinin geçerliliğini vurgulamışlardır.²⁴ Bölge, 1990'larda Türk karar vericileri açısından dış politikada daha aktif olma ve uluslararası politikada “hatırı sayılır” bir güç olma açısından bir fırsat olarak değerlendirilmişti ama olmamıştı. Nitekim 1990'lı yılların daha ilk yarısının sonlarına doğru “Türkiye modeli” hakkında şüpheler ortaya çıkmaya başlamış; bu fikri eleştirenler böyle bir modelin olmadığını, ya da olsa bile, bunun imrenilecek bir model olmadığını öne sürmüşler, Türkiye'nin iç sorunlarını ve modelini başka ülkelere ihraç edemeyeceğine ya da dayatamayacağına dikkatleri çekmişlerdir. Kimileriye, bunun tam tersine, Türkiye'nin “Adriyatik'ten Çin Seddi'ne” Türkî halklar ve Müslüman nüfus için bir “büyük ağabey” olması fikrini savunmuşlardır.²⁵

23 Bülent Aras, *The New Geopolitics of Eurasia and Turkey's Position*, Londra, Portland, Frank Cass, 2002, s. 7.

24 Martha Brill Olcott, *Central Asia's New States: Independence, Foreign Policy and Regional Security*, Washington D.C., The United States Institute of Peace Pres, 1996, s. 25-26.

25 Öte yandan, başka devletlere bir model olmak onlar üzerindeki liderlik iddiasında bulunmayı gerektirmez. Örneğin, Türkiye, Orta Avrupa'da ne liderdir, ne de bölgesel bir güçtür; ancak Macaristan ve Polonya gibi ülkelerde 1990'ların başında kısa bir süre için bile olsa, özellikle bazı bürokratlar arasında Türkiye modeli ciddi biçimde tartışılmıştır. Zaten Türkiye modelini almak ya da bu modelden dersler çıkarmak için bir ülkenin Türkiye'ye tamamiyle benzemesi de gerekmez. Orta Asya'daki yeni bağımsız devletler Müslüman bir toplumda laik bir devlet kurmak konusunda tabii ki Türkiye'nin deneyimlerinden ders çıkarabilirler. Rusya Federasyonu komşularının iç işlerine saygı gösteren ve imparatorluğu diriltmek için bu ülkeleri yeniden fethetmeye çalışmayan yeni bir cumhuriyet kurmak konusunda Türkiye'den dersler çıkarılabilir. AB'nin Türkiye'yi aday ülke olarak kabul etme kararı da bir açıdan Türkiye modeline gösterilen saygının bir ifadesidir. Türkiye'nin AB üyeliğini destekleyen birçok kişi, Türkiye'nin hem Avrupa'daki kültürel çeşitliliğe ve çoğulculuğa katkıda bulunabileceğini, hem de Avrupa'nın Kafkaslar ve Orta Asya ile olan temaslarına yardımcı olabileceğini vurgulamıştır. Daha detaylı bilgi için bkz. Şule Kut, “1990'larda Türk Dış Politikasının Anahatları”, *Günümüzde Türkiye'nin Dış Politikası*, der. Barry Rubin, Kemal Kirişçi, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2002, s. 13-15.

Gazi

Akademik
Bakış

43

Cilt 1, Sayı 1
Kış 2007

Dolayısıyla, Orta Asya cumhuriyetleriyle ilişkilerden beklenen büyük umutlar, ilk liderler zirvesinde yaşanan başarısızlığın ardından mecburen gözden geçirilmiş ve Türkiye’de yöneticiler Orta Asya liderlerinin Türkiye ile ilişkilerini geliştirme arzularına rağmen Rusya ile ilişkilerini bozmayı istemediklerini ve kendilerine destek sağlayabilecek diğer devletlerle de ilişkilerini geliştirmeyi arzuladıklarını ancak bu zirveden sonra anlamışlardır.²⁶ Bu şartlarda, Türkiye’nin yeni bağımsızlıklarını kazanan Kafkasya ve Orta Asya cumhuriyetlerinin ekonomik ve siyasi yeniden yapılanmaları için önerdiği “Türk(eye) Modeli” fazla yüzeysel kalmış ve neticede Orta Asya devletleri “Türk modeli”ni benimsememişlerdir.²⁷

Türkiye’nin ilk dönemde bölgeye dönük politikasında “başarısız” olmasının ya da istenilen sonuçları elde edememesinin en önemli nedenleri olarak şu hususlar karşımıza çıkmaktadır:

1. Türk dış politikasının doğal ilgi alanı içine giren bu bölgeye dönük olarak, Ankara’nın SSCB’nin dağılmasına ramak kaldığı dönemlerde bile neredeyse hiçbir hazırlığının olmaması, diğer bir ifadeyle “ilgi sorunu”²⁸;

2. Bölgeye dönük politikalarda kurumlar arası mutabakat ve işleyişin yeterince sağlanamaması, ortaya çıkan kopukluk, diğer bir ifadeyle “koordinasyon sorunu”;

3. Osmanlı ve Milli Mücadele’nin ilk yılları sonrası bölgeye dönük ilginin kesilmesi ile birlikte ortaya çıkan bölge konusundaki cehalet, diğer bir ifadeyle “bilgi sorunu”;

4. Türkiye’nin kendi politikasından ziyade başkalarının politikasını yürüten bir görüntü sunması ve bu bağlamda bölge güçleriyle (Rusya, Çin ve

26 Zaten, “Sovyet modeli”nden yeni kurtulan bu ülkelerin “Türk” ya da “İran” modeli arasında bir tercih yapmaya hiç niyetleri yoktu, onlar mevcut uluslar arası ortamda bölgesel bütün aktörler arasında çıkarlarını maksimuma çıkaracak bir arayışı, bir denge siyasetini benimsemişlerdir. Daha detaylı bilgi için bkz. Gökhan Çetinsaya, “Türk-İran İlişkileri”, *Türk Dış Politikasının Analizi*, der. Faruk Sönmezoglu, İstanbul, Der Yayınları, 2001, s. 156.

27 Eleştiriler için bkz. Mushahid Hussain, “ECO: Challenges and Opportunities in the 1990s”, *Strategic Studies*, Cilt. XV, Sayı. 2, İslamabad, Kış 1992, s. 28.; İdris Bal, *Turkey’s Relations with the West and the Turkic Republics: The Rise and Fall of the ‘Turkish Model’*, Aldershot, Hampshire, Ashgate, 2000, s. 135-196.

28 Bu hususta Meryem Kırımlı şu tespiti yapmaktadır: “Türkiye’nin Orta Asya ve Kafkasya’ya yönelik ilgisi ve bilgisi nasıldı?” sorusuna cevap olarak Türkiye’de SSCB’nin dağılmasına ramak kaldığı dönemlerde bile resmi makamlar nezdinde hiçbir hazırlık yoktu, açıklamasını yapmak Türkiye’de çeşitli çevrelerin muhalefetine rağmen en doğru sonuçtur. İşte bu sebepten, Türkiye ile Türk cumhuriyetlerine yönelik on yıllık siyaset deneyimi sırasında öncelikle Türkiye’nin bölgeye yönelik hedefleri konusunda gerek resmi makamlar nezdinde gerekse kamuoyunda kavram kargaşası yaşandığını kabul etmek gerekir, bkz. Meryem Kırımlı, “Türkiye’nin Orta Asya’ya Yönelik Performansını Ölçme Problemleri”, *Bağımsızlıklarının 10. Yılında Türk Cumhuriyetleri*, der. Emine Gürsoy – Naskali, Erdal Şahin, Haarlem, Sota Yayınları, 2002, s. 637-638.

İran gibi) gereksiz ve anlamsız bir güç mücadelesine girerek, sınırlı kaynaklarını ve enerjisini tüketmesi, diğer bir ifadeyle “milli politikasızlık sorunu”;

5. Bölgeye dönük politikaları birlikte yürüttüğü Batı, özellikle de ABD tarafından bir süre sonra bölgede yalnız bırakılması ve bunun sonucunda bölgedeki saygınlığını, prestijini yitirmesi, diğer bir ifadeyle “satılmışlık ve imaj sorunu”;

6. Özal’ın vizyonunu anlamaktan yoksun, Türk dünyası ve Türklük düşüncesinden fersah fersah uzak bir yapının varlığı ve süreci engellemeleri, diğer bir ifadeyle “zihniyet ve milli kadrolar sorunu”;

7. Özellikle ilk beş yıl içinde bölgede karşılaşılan sorunlar ve yaşanan hayal kırıklıkları karşısında verilen tepkilerin meydana getirdiği bir takım istenilmeyen sonuçlar, diğer bir ifadeyle “deneyimsizlik sorunu”;

8. Türkiye’nin bölgede arzuladığı rolü oynayacak ekonomik güç ve siyasi tecrübe konusunda yaşadığı sıkıntılar, diğer bir ifadeyle “parasızlık ve siyasi irade sorunu.”

2. Türk Dünyası Birliği Sürecinde İkinci Dönem ve Türkiye’nin Yeni Stratejisi

2007’den geriye dönüp baktığımızda Türkiye’nin SSCB sonrası Orta Asya politikasını yürütürken dikkatli hesap ve planlama yapmamak ve aceleci davranmaktan kaynaklanan hatalar yaptığını söylemek mümkündür. Diğer taraftan Türkiye, bölgeyle doğrudan ilgilenmeye başladığı 1989 tarihinden ve özellikle bölge ülkelerinin bağımsızlıklarını tanıdığı 1991’den itibaren daha önce hiç bir etkisinin bulunmadığı bu alanda kendisine önemli bir yer edindiği de artık kabul edilmesi gereken bir gerçektir. Türkiye’nin dünya politikasında kendisine biçtiği rol ve Türk cumhuriyetleriyle paylaştığı ortak tarihi, kültürel, dilsel ve dinsel özellikler nedeniyle, başlangıçta bölgede nüfuz sahibi olmayı hedefleyen diğer devletlere nazaran sahip olduğu avantajlı konum halen varlığını devam ettirmektedir. On altı yılın sonunda gelinen aşamada elde edilen deneyim ve kazanımlar da dikkate alındığında, Türk dünyasının Ankara’nın son dönem dış politikasında yeniden yapılanma ve denge arayışları açısından önemli bir açılım ve işbirliği alanı olarak mevcudiyetini koruduğu görülmektedir. Ayrıca, “enerji odaklı” yeni bir işbirliği sürecini de uygulamaya koyan Türkiye’nin bölge üzerindeki çıkarlarını daha da netleştirdiği ve AB’nin enerji güvenliği bağlamında yaşadığı sıkıntılara yönelik olarak Rusya’ya karşı önemli bir alternatif oluşturmaya çalıştığı da dikkatlerden kaçmamaktadır. Dolayısıyla enerji boyutunda yaşanan son gelişmeler, Rusya ve Türkiye arasındaki tarihi rekabete güçlü bir jeopolitik ve ekonomik unsur katmaya başlamıştır. Bazı açılardan 19. yüzyılın “Büyük Oyun”u bu yeni jeopolitik bağlamda yakın bölgemizde yeniden oynanmaya başlamış, siyasi nüfuzun göstergeleri olarak

Geri

Akademik
Bakış

45

Cilt 1, Sayı 1
Kış 2007

yeni oyunda doğalgaz ve petrol boru hatlarının yanı sıra, demiryolu ve karayolu projeleri de bir bir hayata geçirilmeye başlanmıştır.

Türk dünyasının, Türk dış politikasının geleceği açısından iki önemli sacayağından birini oluşturduğu düşünülürse, Türkiye'nin orta ve uzun vadede izlemesi gereken strateji ana başlıklar halinde şu şekilde sıralanabilir:

1. İlişkilerde gelecek adına hedef "Türk Dünyası Birliği" olmalıdır.
2. Bu kapsamda aşamalı bütünleşme süreçlerine başvurulabilir. İlk adım, "Türk Dünyası Aksakallar Meclisi"nin kurulması şeklinde olabilir;
3. Bu birliğin içinde Gürcistan ve Tacikistan'ın da yer alması sağlanmalıdır. Diaspora'nın etkisinden uzak bir Ermenistan zaten süreç içinde bu birliğin içinde bir şekilde yer alacaktır;
4. İzlenecek strateji, önce ikili ilişkilerin güçlendirilmesi ve ardından da bunların tek bir çatı altında toplanması şeklinde olmalıdır (örneğin, Türkiye-Özbekistan, Türkiye-Türkmenistan, Türkmenistan-Kazakistan vb. ikili işbirliklerinin ardından, bunların çoklu işbirliğine çevrilmesi gibi);
5. Ortadoğu sonrası keskin bir rekabet ve çatışma alanı olması beklenen bu bölgede, bölge devletlerinin Türk dünyası istihbarat ve diğer güvenlik teşkilatları arasında farklı, yeni bir süreç başlatılmalıdır. Hedef "Türk Dünyası Atlantizmi"²⁹ olmalıdır;
6. Tüm bunların olabilmesi için, Türkiye'nin sağlam bir siyasi yapı, güçlü bir ekonomi ve silahlı kuvvetlere sahip olması ve bölgede güçlü bir finans altyapısının oluşturulması gerekmektedir;
7. Türk Dünyası Eğitim Birliği'nin sağlanması ve bu kapsamda acilen Türk Dünyası Akademi Birliği;
8. Türk Dünyası Sivil Toplum Örgütleri (STÖ) arasında her türlü işbirliğinin önü açılmalıdır;
9. Türk Dünyası Yayın Birliği oluşturulmalıdır;
10. Türk dünyasına yönelik daha etkili yazılı ve görsel medya faaliyetlerinin başlatılması, Türk Dünyası BBC'si vb. türden yayın faaliyetlerine geçilmesi, mevcutların gözden geçirilmesi gerekmektedir;
11. Türkiye'nin bu ülkeleri her halükarda uluslararası planda desteklemesi gerekmektedir. Bu kapsamda, Türkiye'nin bundan sonraki süreçte öncelikle kardeş Özbekistan devletine uluslararası platformlarda vereceği destek (daha önce yapılan hataların telafisi ve tekrarının önlenmesi açısından) daha bir önem arz etmektedir.

29 "Türk Dünyası Atlantizmi" önerisi ilk defa Haleddin İbrahimli tarafından ortaya konulmuştur. Bkz. Haleddin İbrahimli, *Değişen Avrasya'da Kafkasya*, Ankara, ASAM Yayınları, 2001, s. 78.

Görüldüğü üzere Türkiye, Türk dünyasına yönelik olarak ikinci dönemde daha milli ve bağımsız bir politika yürütmeye başlamış olup, bölgede yaşanan son gelişmeler ve Türk dünyasının karşı karşıya kaldığı mevcut ve olası tehditler, Türk Birliği’ni kaçınılmaz bir hale getirmiştir. Bu kapsamda, öncelikle Kafkasya, ardından Orta Asya ülkeleri ile aşamalı olarak gerçekleştirilecek güçlü bir işbirliği Türkiye’yi ve bölgeyi çok farklı noktalara taşıyacaktır. Bu kapsamda söz konusu “Yeni Proje”nin, Türkiye’yi uluslararası alanda daha güçlü bir konuma sokma, Türk dış politikasına daha fazla bir açılım, ivme ve hareket alanı sağlama, Batıyla olan bütünleşme sürecini hızlandırma, bölgesel istikrar ve güvenliğe büyük katkı sağlama potansiyeli taşıması açılarından büyük bir önem arz ettiği görülmektedir. Son dönemde bölgeye dönük ilgiyi bir de bu açıdan okumakta büyük bir fayda mülahaza edilmektedir.

C. Eski Osmanlı Coğrafyası Ağırlıklı İslam Dünyası Projesi

Türkiye Barolar Birliği Başkanı Özdemir Özok, Türkiye’yi Osmanlı’nın devamı olarak tanımlamasıyla birlikte³⁰ Osmanlı ve İslam coğrafyası bir kez daha gündeme geldi. Özok’a verilen tepkiler, Osmanlı’nın ne kadar büyük bir devlet olduğunu ve Türkiye’nin özüne dönmesinin beraberinde ne tür sonuçlar getireceğini ortaya koymasına itibarıyla oldukça dikkat çekiciydi. Bu tepkiler, hazımsızlığın ve tarihiyle barışık olmamanın “doğal bir sonucu” olsa gerek.

Türkiye stratejik derinliklerine, tarihi kodlarına dönüyor. İmparatorluk geçmişimiz artık en önemli temel dayanak noktalarımızdan birini oluşturuyor. Bir Çin atasözünde de belirtildiği gibi, Türkiye “düştüğü yerden ayağa kalkıyor.” Bu kapsamda 11 Eylül sonrası içinde bulunduğumuz uluslararası konjonktür, Türkiye’yi çok farklı bir sürece doğru sürüklüyor ve böylesi bir ortamda Türkiye’nin önündeki değerlendirilmesi gereken seçeneklerden birini de eski Osmanlı coğrafyası oluşturuyor.

Osmanlı coğrafyasının ilk doğal yayılma istikametinin Batı ve bu anlamda öncelikle Balkanlar olduğu bilinmekle beraber, bu çalışmada daha ziyade eski Osmanlı coğrafyası ve Yeni Osmanlılık tartışmaları bağlamında Ortadoğu ön plana çıkmaktadır. Balkanlar’daki mevcut durum ve Türkiye’nin bir anlamda Balkanlar’dan dışlanmışlığı, buna karşılık, Ortadoğu’daki mevcut gelişmeler karşısında Türkiye’nin bölgede artan rolü, önümüzdeki dönemde Türkiye’nin öncelikli stratejik destek ve etki alanı bağlamında bu bölge ile olan ilişkilerin daha bir önem kazanacağını bizlere gösteriyor. Her ne kadar, siyasi anlamda Ortadoğu merkezli bir İslam dünyasından şimdilik bahsetmek

³⁰ “Türkiye Avrupa Devleti Olan Osmanlı’nın Devamıdır”, *Haberler.com*; <http://www.haberler.com/turkiye-avrupa-devleti-olan-osmanli-devamidir-haberi/>, 22 Kasım 2007.

Gazi

Akademik
Bakış

47

Cilt 1, Sayı 1
Kış 2007

oldukça zor olsa da, diğer taraftan bu dünyadaki Birlik arayışları da yadsınamaz. Coğrafi, demografik, yeraltı ve yer üstü bağlamındaki zenginlikleri ve diğer potansiyelleriyle birlikte, mevcut gelişmeler bu dünyayı bir birliğe zorlamaktadır. Bu kapsamda Türkiye, Türk dünyasında olduğu gibi, Ortadoğu merkezli İslam dünyasında da motor güç olmaya en yakın ülke olarak görülmekte ve bu şekilde bir yaklaşım ortaya konulmaktadır.

Diğer taraftan, Türkiye'nin yakın dönemde Irak merkezli gelişmeler çerçevesinde ortaya koyacağı performans, gerek Ankara gerekse de diğer İslam ülkeleri (özellikle de bölge ülkeleri) açısından önemli bir test alanı olacaktır. Bu bağlamda Türkiye'nin öncelikle Pakistan, İran, Suriye, Mısır ve Suudi Arabistan'la başlattığı süreci devam ettirmesi büyük bir önem arz etmektedir. İslam dünyasında birlik sürecini hızlandırmak ve bunu sağlam, sağlıklı bir zeminde gerçekleştirebilmek için şöyle bir strateji izlenebilir:

1. Türkiye ve İslam dünyası arasındaki ilişkilerde karşılıklı algılama ve imajlardaki kirliliği temizleme yolunda çalışmalara hız verilerek devam edilmesi;
2. Bugüne kadar ortaya konulan ortak duruşun korunması ve güçlendirilerek devam ettirilmesi;
3. İlişkilerde özel kanalların açılması;
4. Güvenlik bağlamındaki ilişkilere daha fazla ağırlık verilmeye başlanması ve bu kapsamda İslam Barış Gücü'nden başlayarak, İslam dünyasının kendi güvenlik örgütünü kurma yönünde adımlar atmaya başlaması;
5. Uluslararası platformlarda birbirlerine destek vermeleri;
6. Kendi finans merkezlerini oluşturmaları ve Ortak Pazar kurmaları;
7. Siyasi anlamda işbirliğini daha da kuvvetlendirecek adımların atılması ve bu kapsamda Arap Birliği, İKÖ birbirinden ayrı görünen yapıların tek çatı altında birleştirilmesi ve bir sinerji yaratılması;
8. İlişkilerin sürekliliği açısından ortak üst kimliğin belirlenmesi;
9. Türkiye'nin İslam ülkeleriyle geliştireceği bu projede "halka sistemi"ni uygulaması gerekmektedir.

Hiç kuşkusuz, Türk dış politikasının geleceği açısından Irak tam bir test alanı oluşturmaktadır. Bunun için de Irak bağlamında ortaya konulacak olan tavır, Türkiye'nin bölge ve küresel çapta geleceğini etkileme potansiyeli taşımaktadır. Bunun için de, Türkiye'nin Irak'ta yeni bir politika geliştirmesi ve başarılı olması büyük bir önem arz etmektedir. Böylesi bir durumda Türkiye açısından "sert güç" ve "yumuşak güç" unsurlarının birlikte kullanılmasını ifade eden "akıllı güç" kullanma yöntemine başvurulması, bundan sonraki süreçte izleyeceği politikasının temel anlayışını, çıkış noktasını oluşturmalıdır.

Türkiye’yi sadece “tehdit odaklı” bir takım çalışmalarla bölgede bir oldubittiye razı etmek ne kadar kabul edilemez ise, “dolmuşa bindirip” bir maceraya sürüklemek de doğru değildir. Türkiye’nin izleyeceği bölge politikası başka yerlerde değil; tarihi, coğrafi, bölgesel kodlarında aranmalıdır. Türkiye’nin imparatorluk geçmişi ve deneyimi, eğer istenilirse, bugünün ve yarının çözüm yollarını da içinde barındırmaktadır. Bu noktada, bölgedeki mevcut gelişmelere bağlı olarak “Türkiye’nin yeni Irak politikası” için, her şeyden önce:

1. Irak ve daha genelde Ortadoğu politikasını tekrardan gözden geçirmesi ve buna bağlı olarak, “zihniyet, yaklaşım, milli bir bakış ve duruşu esas alan” yeni bir yapılanmaya gitmesi;

2. Yeni Irak politikasında tüm grupları kapsayan bir politika izlemekle birlikte, daha özelde yeni müttefikler oluşturma yoluna gitmesi ve burada da özellikle uzlaşmaz tavır takınan ve azınlıkta kalan Kürt liderlerine karşın, uzlaşmayı ve Türkiye ile birlikte hareket etmeyi savunan Kürt aşiretlerle yeni bir birliklilik sürecini başlatması;

3. Bu kapsamda Kürt politikasını yeniden gözden geçirmesi ve Türk-Kürt çatışması temelli senaryoları devre dışı bırakacak, oyunu bozacak yeni bir süreci başlatması;

4. Irak bağlamında “iyi, kötü ve mevcut” durum senaryoları çerçevesinde her türlü olasılığı esas alan kısa, orta ve uzun vadeli proje çalışmalarının gerçekleştirilmesi, bu konuda her türlü projeye “kapılar”ın açık tutulması;

5. Bu çerçevede, “en kötü durum senaryosu” olarak kabul edilen olası bir Kürt devletinin kurulması durumunda, bu tehdidi bir fırsata dönüştürme yoluna gidilmesi ve hatta bu noktada bu olası Kürt devleti ile her türlü entegrasyonu içeren uzun vadeli bir projenin oluşturulması. Bu kapsamda Türkiye’nin bölgeyi ve bölge halklarını kapsayıcı, kucaklayıcı bir dizi yapılanma, anlayış ve uygulamaları yeni devlet politikası olarak ortaya koyması;

6. Türkmen ve Kürt nüfus ağırlıklı bir “Kuzey Irak Federasyonu” olasılığını göz önünde bulundurması ve hesapların buna göre yapılması;

7. Irak’ta farklı senaryolar çerçevesinde, Kürt politikasının istenen sonuçları vermesi için (ya da aksi sonuçlar çıkması olasılığına karşı) Türkiye’nin “Türkmen Federe Devleti” için somut çalışmalara şimdiden başlaması ve bu kapsamda adımlar atması. Örneğin, bir taraftan Türkmen silahlı güçlerini (Yeni akıncı Güçleri gibi) oluşturma yoluna giderken, diğer taraftan da Türkmen Federe Devleti’nin tanınması ve desteklenmesi yolunda başta bölge devletlerinin olmak üzere, uluslararası destek alma yoluna gidilmesi ve bununla ilgili meşru zeminin oluşturulması;

8. Bu aşamada Türkmen politikasının tekrar gözden geçirilmesi ve Irak Türkmenlerinin birliğini sağlayıcı ve Türkiye’nin olumsuz imajını düzeltici her

gazi

Akademik
Bakış

49

Cilt 1, Sayı 1
Kış 2007

türlü adımın atılarak, Irak Türkmenlerinin bir kısmında oluşmaya başlayan güven sorununun telafi edilmesi;

9. Bölgede Arapça, Kürtçe ve Türkmençe olarak her türlü yayın faaliyetlerine başlaması, var olanları (Türkmeneli TV gibi) içerik ve dil açısından yeni politikaya göre yeniden revize etmesi;

10. Irak bağlamında, değişik mezheplerden ve etnik gruplardan müteşkil parti ya da partilerin kurulmasını sağlaması, bunlara her türlü desteğin verilmesi;

11. Irak'ta, Irak Türkmenleri'nden ve Türkiye'ye yakın kürtlerden müteşkil Sivil Toplum Örgütleri (STÖ)'nin kuruluşunun teşvik edilmesi ve hatta bir stratejik araştırmalar merkezinin kurulması ve bunlara her türlü desteğin verilmesi;

12. Bölgesel inisiyatifin korunması ve ortak duruşun güçlendirilmesi bağlamında bölge devletleriyle daha sıkı bir sürecin başlatılması;

13. Türkiye'nin çıkarlarına ve bekasına zarar verecek her türlü niyet ve girişimler karşısında askeri müdahale, savaş dâhil her türlü yöntemle başvurulacağı ve bu tür girişimlerin bir savaş nedeni (casus belli) kabul edileceğinin ortaya konulması;

14. Ve bu noktada, başta ABD ve NATO üyesi bir takım müttefiklerimiz olmak üzere, ilgili devletlerle bölgedeki ilişkilerimizin tekrardan rasyonel olarak tanımlanması, bir temele oturtulması artık kaçınılmaz bir hale gelmiştir.

D. “Yeni Batı Politikası”

“Ucu açık müzakere süreci” ile Türkiye-Avrupa Birliği (AB) Tam Üyelik Müzakere süreci olarak devam eden Batı-Avrupa boyutundaki ilişkiler, bir anlamda Türkiye açısından artık eski anlam ve önemini yitirmeye başlamış durumdadır. Gerek AB üyesi ülkelerin, özellikle de Fransa ve Almanya'nın takındığı tavır (Türkiye'yi bir Asya ülkesi olarak kabul etmeleri ve ilişkileri “birlik” yerine “ortaklık” şeklinde Türkiye'ye kabul ettirmek istemeleri gibi), gerekse de Birlik sürecinin geleceğine dair bir takım güçlü endişeler, Türkiye açısından AB seçeneğini “olmazsa olmaz” durumundan çıkarmıştır. Artık AB süreci, Türkiye açısından bir amaç değil, bir araç olarak değerlendirilmektedir. Bu noktada AB süreci, Türkiye'nin özellikle Türk-İslam dünyası nezdinde daha güçlü bir dış politika duruşu, iktisadi, siyasi ve hukuki temelde reform süreci için bir anlam ifade etmektedir.

Yüksek derecede tehdit algılamasına ve buna uygun karşılık bulma ihtiyacına paralel olarak, Türkiye global politikada önemli bir aktör olarak kendi adına konuşmaya başlamıştır ki; bu da geçmişteki daha alçakgönüllü kendini algılama biçiminden uzaklaşması anlamına gelmektedir. Türkiye'nin

bu dönemdeki politika değişikliğinin diğer nedenlerine gelince: Birincisi, Türkiye'nin Kuzey Irak'ta doğan otorite boşluğunun kendi güvenliğini etkilemesi; ikincisi, Türkiye'nin İsrail'in “dostu” olması ve bölgede Batı eksenli politikalarda işlevler üstlenmesi; üçüncüsü, Türkiye'nin bu dönemde içine düştüğü yalnızlıktır.³¹ Türkiye'nin stratejik öncüllerinin Orta Doğu ve Orta Asya'ya kayması, Türkiye ile Avrupa'nın güvenlik çıkarlarını birbirinden ayırmıştır. Ian O. Lesser bunu Türkiye'nin Avrupa'yla bütünleşmesini zorlaştıran bir unsur olarak görür: “Avrupa savunma kimliğini oluştururken Türkiye'yi stratejik ve siyasal bir bağımlılık olarak görebilir: stratejik bir bağımlılık olarak görmesi, Türkiye'nin karmaşık ve acil güvenlik endişelerinin bulunmasından; siyasi bir bağımlılık olarak görmesi, AT dışında, ABD ile yakın ilişkileri bulunmasından ileri gelmektedir.”³²

Diğer taraftan Türkiye'nin bir süre daha AB ile üyelik sürecini devam ettirmesi, gerek iç ve gerekse de dış politika açısından önem arz etmekle birlikte, diğer taraftan Türkiye'nin AB karşısında güvenlik bazlı, ağırlıklı olarak da enerji temelli büyük bir avantaj yakaladığı da göz ardı edilmemelidir. Bu noktada, Türkiye, Rusya, İran ve enerji zengini Orta Asya devletlerinin ortaya koyacağı bir “Enerji Birliği”, Türkiye'yi ve bu ülkeleri Avrupa karşısında çok daha farklı bir konuma taşıyacaktır. Dolayısıyla, Türkiye'nin önümüzdeki süreçte, enerji güvenliği odaklı “enerji diplomasi”sine daha bir ağırlık vermesi gerekmektedir.

Türk-Amerikan ilişkileri, Türkiye'deki yeni milli dinamik güçler tarafından farklı bir sürece çekilmek istense de, ABD açısından son sözün halen söylenmediği görülmektedir. Dolayısıyla, Türk-Amerikan ilişkilerinde tam bir kopmadan bahsetmek için vakit henüz erkendir. Jeopolitik ihtirasları olan büyük üye devletler ve en başta da ABD açısından Türkiye'nin Ortadoğu, Kafkasya, Karadeniz, Orta Asya ve Balkanlar'daki kuşku götürmeyen ağırlığı, Türkiye'yi kolay kolay gözden çıkartılamayacak bir ülke konumuna sokmaktadır. Diğer taraftan, ABD'nin Soğuk Savaş sonrası tüm dünyayı kendi istekleri doğrultusunda yönlendirme gayreti içerisine girdiğine de hep birlikte şahit olmaktadır. Bu gayretlerin emareleri kendisini askeri, kültürel, teknolojik, ekonomik ve siyasi alanlarda göstermekte olup, ABD'nin küreselleşme sürecine bakış açısını ve bu süreci yönlendirme çabalarının nüvesini “tek hegemon olarak kalma güdüsü” belirlemektedir. Buna karşılık, ABD'nin Soğuk Savaş'tan geriye ka-

31 Yavuz Gökalp Yıldız, *Stratejik Vizyon Arayışları ve Türkiye*, İstanbul, DER Yayınları, 2001, s. 25.

32 Ian O. Lesser, “Bridge or Barrier”, Graham Fuller, “Turkey in the New International Security Environment”, s. 115. içinde Özlem Eraydın, Eraydın, Özlem, “Avrupa'nın Yeni Güvenlik Düzeni ve Türkiye”, *Değişen Dünya ve Türkiye*, der. Faruk Sönmezoglu, İstanbul, Bağlam Yayınları, 1996, s. 32-33.

Gazi

Akademik
Bakış

51

Cilt 1, Sayı 1
Kış 2007

lan tek süper güç kimliğiyle, dünyanın yeniden düzenlenişinde belirleyici ve denetleyici olma yönündeki çabası sürerken, Yeni Dünya Düzeni arayışında yeni güçler de devrede olduklarının güçlü sinyallerini vermektedirler. Bu bağlamda, ABD'nin küresel güç mücadelesinde ortaya koyduğu BOP, dünyanın büyük bir değişim geçiren en önemli, hareketli ve istikrarsız bu bölgesinin ortasında kalan Türk dış politikasını da kaçınılmaz olarak etkilemektedir. Hiç kuşkusuz, bölge üzerindeki jeopolitik rekabet, kaçınılmaz olarak bu bölgeyi ve bölge ülkesi olarak da Türkiye'yi sürecin içerisine çekmekte ve dünya politikasında ön plana çıkarmaktadır.

Böylesi bir durumda Türkiye'nin ABD ile ilişkilerinde:

1. İlişkinin adını koyması, tanımlaması;
2. Irak'ın geleceği ve olası bir Kürt devletinin varlığı noktasında nihai bir noktaya gelmeleri;
3. PKK terör örgütü ile mücadele noktasında ABD'ye rağmen somut adımlar atması;
4. "1 Mart Ruhu"nu koruması;
5. İran, Suriye ve Rusya ile olan ilişkilerinde geri adım atmaması, bu ülkeler ile son yıllarda oluşturduğu "güven ortamı"nı bozmaması;
6. Karadeniz hususundaki hassasiyetlerini koruması ve Karadeniz'in bir ABD gölü olmasına izin vermemesi;
7. İkinci ABD gerçeğini göz ardı etmemesi ve dünya barışı adına bu Amerika ile özel ilişkiler kurması, var olan ilişkileri geliştirmesi;
8. Mevcut gidişata bağlı olarak, ABD karşıtı blok ile daha yakın bir ilişki sürecine gireceğinin güçlü sinyallerini vermesi;
9. ABD'nin yakın gelecekte Türkiye'ye geçmişten daha fazla ihtiyacı olduğu ve gözden çıkaramayacağı gerçeğini göz önünde bulundurup, buna göre yeni stratejisini belirlemesi gerekmektedir.

Tüm bu seçeneklere bağlı olarak Türkiye'nin dış politikasında çok yönlü bir dış siyaseti hedeflenen, belirleyici bir güç olarak ortaya çıkmasına kadar paralel olarak yürütmesi de mümkündür. Bu durumda Türkiye daha çok milli çıkarlarına dayanan çok boyutlu bir politika izleyebilir. Ankara, Avrupa'yla iyi ilişkiler içinde olma arayışına devam edebilir, ancak AB üyeliğinin bir "saplantı" halinden çıkartılması gerekmektedir. Aynı şekilde Türkiye'nin ABD ile ilişkilerini gerginlikten uzak, fakat yeni bir stratejik ortaklık anlayışı ve arayışı içinde, mesafeli ve kontrollü bir şekilde yürütmesi de mümkündür. Buna karşılık, kendi coğrafyasında, stratejik derinliklerinde bölge dinamikleriyle olan ilişkilerinde kendi stratejisini uygulamaya koyması ve bunu yaparken de konjonktürel durumu ve tarihsel geçmiş ve deneyimlerini başarılı bir şekilde

kullanması gerekmektedir. Türkiye bu seçenekte, açıkça tek bir ülke ya da ülkeler grubuna yakın olmaktan ziyade, geleneksel (ikinci dünya Savaşı öncesi) dış politikasını geçiş sürecinde tekrar devreye sokabilir. Bunun için de Abdülhamit ve Atatürk dönemleri Türk dış politikasının daha gerçekçi bir şekilde tekrar irdelenmesi gerekmektedir. Diğer taraftan, bu seçeneğin Türkiye'nin kaynaklarını çok zorlayacağı ve bir kriz esnasında Türkiye'yi yalnız bırakabileceği olasılığının da göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Bu noktada, Türkiye'nin bölge ülkeleriyle yeni strateji çerçevesinde ortak bir havuz oluşturması da kaçınılmaz görülmektedir.

Sonuç

Netice itibarıyla görülmektedir ki, Türkiye mevcut tehdit algılamaları ve güçlü bir gelecek için yeni kurulan dünyada milli, bağımsız ve kendi inisiyatifleri çerçevesinde geliştirdiği yol haritasıyla yerini almak zorundadır. Bu konudaki ilgi ve hedeflerini ortaya koyma vakti gelmiştir, hatta geçmektedir. Aksi takdirde, Türk dış politikasında bitmek bilmeyen sorunlar ve içeride yaşanan sıkıntı ve krizlerin birer sonucu olarak da karşımıza çıkan bu ilgisizlik, açıkçası önümüzdeki dönemde Türkiye'yi dünyanın yeniden şekillendiği bir ortamda bu seçenekler konusunda da “geç aktör” konumuna sokabilir. Bunun için de Türkiye'nin Soğuk Savaş reflekslerinden kopabilmesi, çok seçenekli ulusal stratejiler üretebilmesi ve uygulayabilmesi yönünde bir irade sergilemesi ve bu doğrultuda bölgesinde ve dünyada daha etkin olmasını sağlayacak yeni oluşumlara dâhil olabilmesinin yollarını araması gerekmektedir. Bu noktada Türkiye dış politikada risk üstlenmekten kaçınmamalı, “Mevcut dış politikamız değişmeden devam edecektir” zihniyeti de artık bir kenara bırakılarak, proaktif bir dış politika izlenmelidir. Nitekim son yıllarda izlenen dış politika, bundan sonraki süreç için Türkiye'nin böyle bir yol ayrımında olduğunu bizlere göstermektedir. Ankara, bölgesel güç statüsünden, küresel liderliğe doğru adımlar atmaya başladığının sinyallerini vermekte ve bu sinyaller özellikle Batılı başkentler tarafından alınmaya başlanmaktadır. Önemli olan, bu yeni süreçteki “tarz”dır.

Gazi

Akademik
Bakış

53

Cilt 1, Sayı 1
Kış 2007

KAYNAKÇA

- AKÇURA, Yusuf, *Üç Tarz-ı Siyaset*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1987.
- ÇETİNSAYA, Gökhan, "Türk-İran İlişkileri", *Türk Dış Politikasının Analizi*, der. Faruk Sönmezoglu, İstanbul, Der Yayınları, 2001.
- DAVUTOĞLU, Ahmet, *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslar arası Konumu*, İstanbul, Küre Yayınları, 2001.
- DUGİN, Aleksandr, *Rus Jeopolitiği: Avrasyacı Yaklaşım*, çev. Vügar İmanov, İstanbul, Küre Yayınları, 2003.
- EROL, Mehmet Seyfettin, "Küresel Güç Mücadelesinde Avrasya Jeopolitiği ve Avrasyacılık Tartışmaları", *Rusya, Stratejik Araştırmalar-1*, İstanbul, TASAM Yayınları, 2006.
- ERSANLI, Büşra, "Çok Boyutluluğu Yeniden Keşfi: Türkiye'nin Türk Cumhuriyetleriyle İşbirliği Arayışı", *Türk Cumhuriyetleri ve Petrol Boru Hatları*, der. Alaeddin Yalçınkaya, İstanbul, Bağlam Yayınları, 1998.
- ERSOY, Hamit ve Ersoy, Lale, *Küreselleşen Dünyada Bölgesel Oluşumlar ve Türkiye*, Ankara, Siyasal Kitabevi, 2002.
- ERSOY, Hanit, "Küreselleşme Sürecinde Türk Dış Politikası ve Türkiye'nin Yeni Tehdit Algılamaları", *Türkiye'nin Güvenliği Sempozyumu, Türkiye'nin Güvenliği Sempozyumu (Tarihten Günümüze İç ve Dış Tehditler Elazığ 17-19 Ekim 2001) Bildiriler*, der. Orhan Kılıç ve Mehmet Çevik, Elazığ, Ceren Matbaası, 2002.
- FULLER, Garaham E., *Central Asia: The New Geopolitics*, Santa Monica: Rand, 1992
- GÖKA, Erol- Murat Yılmaz (der)., *Uygarlığın Yeni Yolu Avrasya*, İstanbul, Kızıl Elma Yayıncılık, 1998.
- GÖZEN, Ramazan, *Amerikan Kışkacında Dış Politika: Körfez Savaşı, Turgut Özal ve Sonrası*, Ankara, Liberte Yayınları, 2000.
- HUSSAİN, Mushahid, "ECO: Challenges and Opportunities in the 1990s", *Strategic Studies*, Cilt. XV, Sayı. 2, İslamabad, Kış 1992.
- ISRAELI, Raphael, "Return to the Source: The Republics of Central Asia and the Middle East", *Central Asian Survey*, Cilt. 13, Sayı. 1, 1994.
- İBRAHİMLİ, Haledin, *Değişen Avrasya'da Kafkasya*, Ankara, ASAM Yayınları, 2001.
- İLHAN, Suat, *Avrupa Birliği'ne Neden Hayır: Jeopolitik Yaklaşım*, İstanbul, Ötügen Yayınları, 2000.
- KİRİŞÇİ, Kemal, "The End of the Cold War and Changes in Turkish Foreign Policy Behaviour", *Boğaziçi Araştırmaları*, Eylül 1992.
- KUT, Gün, "Yeni Türk Cumhuriyetleri ve Uluslar arası Ortam", *Bağımsızlığın İlk Yılları: Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan*, der. Büşra Ersanlı Behar et. al., Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1994.
- KUT, Şule, "1990'larda Türk Dış Politikasının Anahatları", *Günümüzde Türkiye'nin Dış Politikası*, der. Barry Rubin, Kemal Kirişçi, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2002.

- LARRABEE, F. Stephen ve Lesser, Ian O. *Turkish Foreign Policy in an Age of Uncertainty*, Santa Monica, RAND, 2003.
- LESSER, Ian O., "Türk İç Yapısındaki Değişimler ve Bunların Dış Politikaya Etkileri", *Türk-Batı İlişkilerinin Geleceği: Stratejik Bir Plana Doğru*, çev. Işık Kuşçu, Ankara, ASAM Yayınları, 2001.
- LESSER, Ian O., "Bridge or Barrier", Graham Fuller, "Turkey in the New International Security Environment", s. 115. içinde Özlem Eraydın, Eraydın, Özlem, "Avrupa'nın Yeni Güvenlik Düzeni ve Türkiye", *Değişen Dünya ve Türkiye*, der. Faruk Sönmezoğlu, İstanbul, Bağlam Yayınları, 1996.
- "MIT Müsteşarı Emre Taner'den 80. Yıl Açıklaması", *Haberler.com*; <http://www.haberler.com/mit-mustesari-emre-taner-den-80-yil-aciklamasi-haberi/>, 5 Ocak 2007.
- Olcott, Martha Brill, *Central Asia's New States: Independence, Foreign Policy and Regional Security*, Washington D.C., The United States Institute of Peace Pres, 1996.
- Özcan, Ahmet, "Üç Tarz-ı Siyaset", *Yarın Dergisi*, <http://www.yarindergisi.com/yarindergisi2/yazilar.php?id=164>
- SANDER, Oral, "Değişen Dünya Dengelerinde Türkiye", *Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye*, der. Sabahattin Şen, İstanbul, Bağlam Yayınları, 1992.
- SANDER, Oral, "Yeni Bir Bölgesel Güç Olarak Türkiye'nin Dış Politika Hedefleri", *Türk Dış Politikasının Analizi*, der. Faruk Sönmezoğlu, İstanbul, Der Yayınları, 2001.
- "Türkiye Avrupa Devleti Olan Osmanlı'nın Devamıdır", *Haberler.com*; <http://www.haberler.com/turkiye-avrupa-devleti-olan-osmanli-devamidir-haberi/>, 22 Kasım 2007.
- UZGEL, İlhan, *Ulusal Çıkar ve Dış Politika*, Ankara, İmge Kitabevi, 2004.
- VAUGHN, Bruce, "Shifting Geopolitical Realities Between South, Southwest and Central Asia", *Central Asian Survey*, Cilt. 13, Sayı. 2, 1994.
- YILDIZ, Yavuz Gökalp, *Stratejik Vizyon Arayışları ve Türkiye*, İstanbul, DER Yayınları, 2001.

Görüş

Akademik
Bakış

55

Cilt 1, Sayı 1
Kış 2007